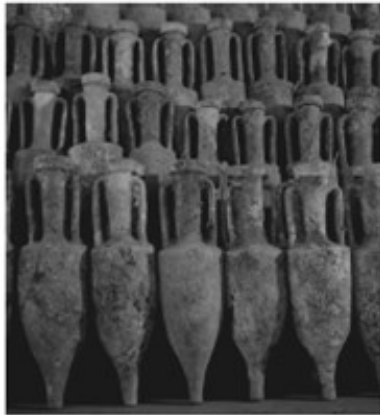

Co-funded by the European Union

This project was funded by the European Union's Internal Security Fund — Police under the Grant Agreement 101037954

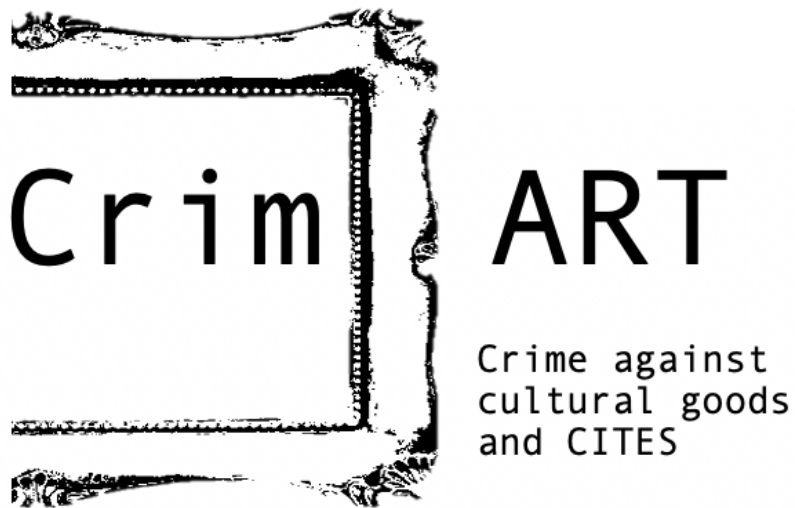
CRIME AGAINST CULTURAL GOODS AND CITES

KRAKÓW 2022

Co-funded by
the European Union

*„PRZESTĘPCZOŚĆ PRZECIWKO DOBROM KULTURY I CITES”
(CrimART)*

WSTĘP

Jednym z podstawowych obowiązków nowoczesnego państwa i społeczeństwa jest ochrona własnego dziedzictwa kulturowego oraz zasobów przyrodniczych przed ich utratą, bądź nadmierną eksploatacją, jak również przekazanie tych wartości dalszym pokoleniom.

Szeroko rozumiane dobra kultury w postaci dzieł sztuki, zabytków archeologicznych, zbiorów archiwalnych, jak również zasoby przyrodnicze objęte przepisami konwencji waszyngtońskiej „CITES” stanowią ogromną wartość nie tylko z punktu widzenia dziedzictwa narodowego, ale również z punktu widzenia ich wartości przeliczalnej na pieniądze. To właśnie z tego powodu od zawsze pozostawały one w zainteresowaniu grup przestępczych zajmujących się ich nielegalnym pozyskiwaniem, przemytem oraz sprzedażą. Niejednokrotnie pozyskane w ten sposób środki finansowe służyły finansowaniu zakupów broni oraz terroryzmu.

Historia pokazuje, iż bardzo duże ryzyko utraty wspomnianych powyżej dóbr niosą ze sobą konflikty zbrojne, podczas których dochodzi do utraty kontroli nad muzeami, zbiorami dzieł sztuki, i innymi obiektami gdzie są one gromadzone, a w konsekwencji ich grabieży, wywóz na terytorium innych państw i ostatecznie dewastacja, bądź ukrycie.

Świadomość powyższych zagrożeń legła u podstaw koncepcji zorganizowania szeregu konferencji poświęconych kwestii ochrony dóbr kultury oraz okazów i gatunków CITES. Niezwykle istotnymi elementami projektu były jego kompleksowość w zakresie współpracy pomiędzy wieloma służbami i instytucjami zajmującymi się ochroną tych wartości oraz międzynarodowy charakter przedsięwzięcia. Tylko bowiem w ten sposób, to jest poprzez połączenie sił wielu instytucji oraz zacieśnianie transgranicznej współpracy służb, możliwe jest skuteczne działanie dla ochrony tych bezcennych dla nas wartości. Projekt pod nazwą **„Przestępczość przeciwko dobrom kultury i CITES” (CrimART)** finansowany ze **środków Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Komisji Europejskiej (ISF Police 2020)** stanowi odpowiedź polskiej Policji na te wyzwania.

Spis treści

WSTĘP	3
dr Adam Grajewski: Regulacje prawne, procedury i dotychczasowe doświadczenia przy zwalczaniu przestępczości przeciwko zabytkom.	5
Grzegorz Wojda: Kradzież zabytkowego napisu „Arbeit macht frei” z Muzeum Auschwitz-Birkenau.....	6
Lidia Dziędzińska, Władysław Wojtyczka: Interdyscyplinarna współpraca w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych odzyskanego po kradzieży napisu „Arbeit macht frei” z Muzeum Auschwitz – Birkenau.	7
Aleksander Furtak: Międzynarodowa Współpraca Policji.	8
Aleksander Furtak: Baza Interpolu dotycząca skradzionych dzieł sztuki.	9
Wojciech Krupiński: Rola Polskiej Straży Granicznej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.	12
Wojciech Krupiński: Studium przypadków prób nielegalnego wywozu dóbr kultury, ujawnionych przez Polską Straż Graniczną.	13
Wojciech Krupiński: Doświadczenia Straży Granicznej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.	14
Anna Skaldawska: Rola Krajowej Administracji Skarbowej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.	15
dr Barbara Berska: Ochrona dziedzictwa narodowego w działalności Archiwów Państwowych.....	17
prof. UAM dr hab. Wojciech Szafrąński: Działalność zorganizowanych grup przestępczych i terrorystycznych w ramach handlu dziełami sztuki. Od patologii na rynku sztuki do zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego i finansowanie działań grup przestępczych i terrorystycznych.	19
Elżbieta Cajzer: Zbiory historyczne Muzeum Auschwitz obiekty muzealne - dowody zbrodni problematyka, postępowania karno-sądowe, ochrona prawna.	22
Jacek Kukuczka: Przestępczość przeciwko dobrom kultury z obszarów pozaeuropejskich. Dylematy i wyzwania. Refleksja etnografa.....	24
Mariusz Wiśniewski: Poszukiwanie utraconych dóbr kultury: podstawy i ramy prawne działań Departamentu Restytucji Dóbr Kultury Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.	26
Elżbieta Zygier: Rola badań proveniencyjnych. Przykłady analiz konserwatorskich i procedur w Muzeum Narodowym w Krakowie.	27
Marcin Sabaciński: Zwalczanie nielegalnych wykopalisk i nielegalnego obrotu zabytkami archeologicznymi, współpraca policji i instytucji kultury.	29
Iwona Pomian: Aktualny stan wiedzy o zagrożeniach dla podwodnego dziedzictwa kulturowego w obszarach morskich.	30
Paweł Czyż: CITES a dobra kultury.....	31

dr Adam Grajewski:

Regulacje prawne, procedury i dotychczasowe doświadczenia przy zwalczaniu przestępczości przeciwko zabytkom.

Biuro Kontroli Komendy Głównej Policji

Popyt na dzieła sztuki i zabytki w Polsce nadal utrzymuje się na wysokim poziomie. W obrocie dobrami kultury również trafiamy na przedmioty, które niegdyś stanowiły wyposażenie kościołów, cmentarzy lub innych obiektów sakralnych. Wśród nich znajdują się obiekty, które trafiły do obrotu w wyniku czynu zabronionego. Są to również przedmioty, które stanowią zabytki i zabytki archeologiczne z nielegalnych poszukiwań na stanowiskach archeologicznych, polach bitewnych i miejscach związanych z martyrologią. Często są to zabytki nie zadokumentowane, dlatego łatwo je wprowadzić do obrotu handlowego, nie mając wcześniejszej precyzyjnych informacji co i gdzie zostało utracone. W Polsce już od dawna zwracano uwagę na problem z niekontrolowanym przestępczym procederem uderzającym w szeroko rozumiane dobra kultury.

W toku wykładu omówione zostaną działania Policji zmierzające do poprawy stanu ochrony prawnej zabytków ruchomych i nieruchomych w Polsce. W ślad za tym przedstawione zostaną akty prawne regulujące kwestie zabytków oraz przepisy karne, wskazując na aktualny stan prawny wspomagający czynności Policji w podejmowaniu działań w zwalczaniu i ograniczeniu tego rodzaju przestępczości. W trakcie wystąpienia zostaną przedstawione zasady podejmowanych w tym zakresie działań pod względem formalnym jak i praktycznym. Zaprezentowana zostanie specyfika przestępczości przeciwko zabytkom archeologicznym, a także możliwości Policji jako formacji zaangażowanej w proces zapobiegania i zwalczania tego typu przestępstw.

Podinsp. dr Adam Grajewski - doktor nauk prawnych, archeolog. Funkcjonariusz Policji od wielu lat zajmujący się przestępczością kryminalną. Zajmował się również problematyką zagrożeń dla dziedzictwa narodowego od strony praktycznej i teoretycznej. Od 2007 do 2021 roku pełnił funkcje wojewódzkiego a następnie krajowego koordynatora do spraw zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom. Aktualnie jest funkcjonariuszem Wydziału Kontroli Ogólnopolicyjnej Biura Kontroli Komendy Głównej Policji.

Ponadto od 2016 prowadzi wykłady podczas szkoleń organizowanych dla funkcjonariuszy Policji, służb konserwatorskich, w których brali udział również prokuratorzy, pracownicy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, funkcjonariusze Straży Granicznej, Krajowej Administracji Skarbowej oraz dyrektorzy i pracownicy muzeów. Prowadzi również zajęcia jako wykładowca dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego.

Autor wielu publikacji dotyczących zagadnień związanych z problematyką prawnokryminalistyczną ochrony dziedzictwa kultury. Swoje główne zainteresowania ukierunkował na problematyce przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków archeologicznych oraz na zastosowaniu doświadczeń i metod archeologii w kryminalistyce. Skupiając się na metodach wykorzystywanych podczas poszukiwania i wydobywania zakopanych zwłok, badania i oględzin miejsc po wybuchu lub katastrofie oraz przeprowadzaniu ekshumacji.

Grzegorz Wojda:

Kradzież zabytkowego napisu „Arbeit macht frei” z Muzeum Auschwitz-Birkenau.

Wydział Kryminalny Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie

Brama główna w obozie Auschwitz I, jako jedyna w całym obozie, została wykonana na rozkaz Niemców przez polskich więźniów politycznych. Zostali oni przywiezieni jednym z pierwszych transportów przybyłych z Wiśnicza na przełomie 1940-1941 roku. Wykonanie bramy związane było z wymianą prowizorycznego zewnętrznego ogrodzenia obozu, wspartego na słupach drewnianych, na ogrodzenie stałe na słupach żelbetowych, z drutem kolczastym pod napięciem. Napis nad bramą - "Arbeit macht frei" (Praca czyni wolnym) - wykonali więźniowie z komanda ślusarzy pod kierownictwem Jana Liwacza (numer obozowy 1010). O kradzieży poinformowali policjantów w piątek rano funkcjonariusze straży muzealnej, którzy podczas porannego obchodu byłego obozu zauważyli brak napisu. Według przedstawicieli Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau kradzież nie była przypadkowa. Sprawcy wiedzieli jak wejść na teren placówki, w jaki sposób zdjąć napis, a także znali sposób działania wartowników oraz rozmieszczenie monitoringu.

Lidia Dziędzińska, Władysław Wojtyczka:

Interdyscyplinarna współpraca w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych odzyskanego po kradzieży napisu „Arbeit macht frei” z Muzeum Auschwitz – Birkenau.

Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie

Kradzież napisu „Arbeit Macht Frei” z byłego obozu zagłady w Oświęcimiu należała do jednej z najbardziej zuchwałych i jednocześnie bulwersujących opinię publiczną czynów. Przede wszystkim z uwagi na fakt zbezczeszczenia pomnika pamięci, miejsca kaźni i śmierci milionów ludzi. Sprawa kradzieży z punktu widzenia organów ścigania stała się priorytetowa i nietuzinkowa ze względu na presję społeczną i zainteresowanie mediów z całego świata. Była przede wszystkim przykładem bardzo dobrej pracy policjantów, prokuratury i sądu. Od zaistniałego zdarzenia do osądzenia sprawców minęły zaledwie trzy miesiące. Dzięki szeroko zakrojonym działaniom śledczych bardzo szybko udało się odzyskać skradziony napis, a także zabezpieczyć samochód, którym poruszali się sprawcy i przewozili skradziony przedmiot. Dalsze działania ukierunkowane były na wszechstronnym badaniu wątków zdarzenia, motywów działania sprawców oraz gromadzeniu materiału dowodowego. W wystąpieniu zamierzamy przedstawić etapy pracy śledczych związane z kryminalistycznym badaniem śladów kryminalistycznych, które w efekcie doprowadziły do udowodnienia sprawcom winy.

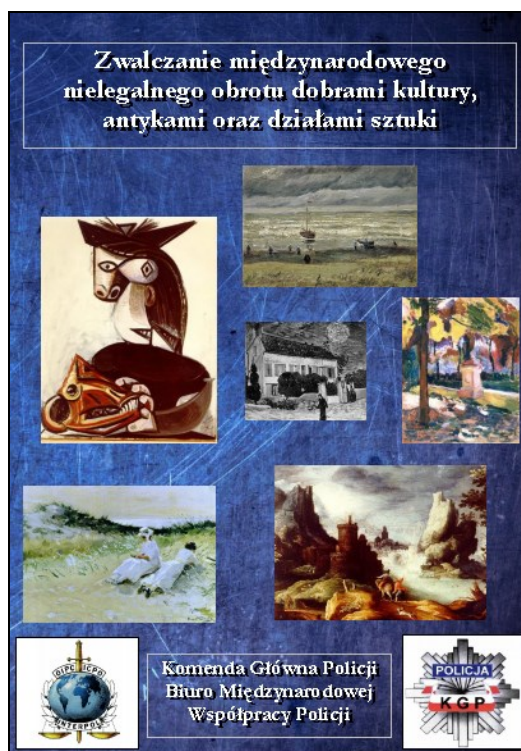
Aleksander Furtak:
Międzynarodowa Współpraca Policji.

Biuro Międzynarodowej Współpracy Policji Komendy Głównej Policji

Międzynarodowa współpraca Policji Informacje ogólne. Dostęp do Systemu Informacyjnego Interpolu Operacje Interpolu. Przedsięwzięcia w przyszłości. Przedstawienie spraw dotyczących kradzieży dzieł sztuki w skali międzynarodowej.

Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej INTERPOL

Polska była jednym z krajów założycielskich Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej Organizacji INTERPOL. Członkostwo w Organizacji było zawieszane pomiędzy 1956-1990. Krajowe Biuro Interpolu umiejscowione jest w strukturze Komendy Głównej Policji.

Aleksander Furtak:

Baza Interpolu dotycząca skradzionych dzieł sztuki.

Biuro Międzynarodowej Współpracy Policji Komendy Głównej Policji

Baza INTERPOLu dotycząca skradzionych dzieł sztuki

Baza WoA zawiera tylko te obiekty, które zostały oficjalnie zgłoszone jako skradzione w państwach członkowskich.

Last Work Of Art Approved								
Work Of Art	Gallery	WOA Case Ref	Object	Title	Artist	Uploading Date	Approved Date	State
JD		2020/98.3	DRAWING	the Assumption		05-06-2020	05-06-2020	APPROVED
JD		2020/98.2	GOLD & SILVER Fan	depicting an		05-06-2020	05-06-2020	APPROVED
JD		2020/96.1	PAINTING	the Lamentation	LUCAS CRANACH THE ELDER	04-06-2020	05-06-2020	APPROVED
JD		2020/97.1	PAINTING	Portrait of a Man		05-06-2020	05-06-2020	APPROVED
JD		2020/98.1	PAINTING	child portrait of C		05-06-2020	05-06-2020	APPROVED
JD		2020/95.1	PAINTING	portrait of Luther	LUCAS CRANACH THE ELDER	04-06-2020	04-06-2020	APPROVED
JD		2020/94.1	PAINTING	portrait of artist's	Marcello BACCARELLI	04-06-2020	04-06-2020	APPROVED
JD		2020/92.1	PAINTING	portrait of a girl	Leopold Karl Walter von Kalke	03-06-2020	04-06-2020	APPROVED

Powyżej widoczne są rekordy polskich dzieł sztuki zarejestrowanych w bazie WoA

Plik dot. skradzionego dzieła sztuki zawiera informacje takie jak: zdjęcia, artysta, okres, opis, oznaczenia, rozmiar oraz informacje administracyjne.

Rok uruchomienia: 1995

Zawartość: Baza danych INTERPOLu dotycząca skradzionych dzieł sztuki łączy w sobie opisy i zdjęcia dóbr kultury zgłoszonych jako skradzione w państwach członkowskich Organizacji. Informacje dostarczane przez Krajowe Biura Interpolu i określone międzynarodowe organizacje partnerskie, takie jak Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM) i UNESCO, mogą zostać wprowadzone do bazy danych. W bazie danych wprowadzane są tylko w pełni identyfikowalne obiekty. Aby pomóc w zidentyfikowaniu uprawnionych właścicieli, nieznanne przedmioty zabezpieczone przez policję są również wymienione w bazie danych wyłącznie na wniosek Krajowych Biur Interpolu.

Plik dotyczący skradzionego dzieła sztuki zawiera informacje takie jak: zdjęcia, artysta, okres, opis, oznaczenia, rozmiar oraz informacje administracyjne.

Informacje ogólne- 52 978 rekordów

- 826 zarejestrowanych polskich dzieł sztuki - z końcem 2009 roku dostęp do bazy stał się możliwy dla służb i instytucji spoza organów ścigania (takich jak muzea, domy aukcyjne, antykwariusze, służby celne)

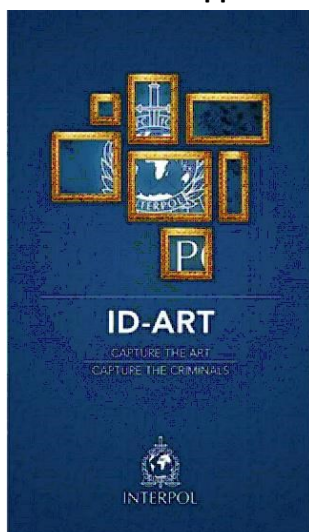
- **czerwiec 2018** uruchomiono aplikację PSYCHE umożliwiającą rejestrację przez Policję dzieł sztuki w bazie WoA z poziomu krajowego
- **maj 2021** uruchomiono aplikację mobilną ID-Art (ogólnodostępną)

11.06.2018

Sekretariat Generalny Interpolu w Lyonie uruchomił zmodernizowaną bazę skradzionych dzieł sztuki opracowaną w ramach projektu PSYCHE (Protection System for Culture Heritage) realizowanego we współpracy z policją włoską i finansowanego przez Unię Europejską

Funkcjonalności PSYCHE pozwala na autonomiczne wprowadzanie, modyfikowanie i usuwanie dzieł sztuki skradzionych w kraju Upraszcza procedurę wykonywania sprawdzeń Wykonuje automatyczne porównanie materiału zdjęciowego

ID-ART mobile application

Trzy główne cechy ID-Art pozwalają na:

- **Wyszukiwanie zdalne skradzionych dzieł sztuki w bazie danych Interpolu *Work of Art*;**
- **Utworzenie spisu zbiorów dzieł sztuki prywatnej;**
- **Raportowanie skradzionych dzieł sztuki i artefaktów kulturowych.**
- Wyszukiwanie pośród 50 000 pozycji w bazie *Work of Art* można przeprowadzić albo poprzez wykonanie i przesłanie zdjęcia, albo poprzez ręczne wpisanie kryteriów wyszukiwania.
- Użytkownicy mogą tworzyć inwentaryzacje według międzynarodowych standardów „Object ID”, utrzymywać obrazy i rejestrować cechy cennych dzieł sztuki celem wytypowania zbiorów dzieł sztuki;
- W przypadku kradzieży te prywatne rejestry mogą zostać przekazane organom ścigania, co znacznie zwiększa prawdopodobieństwo ich odzyskania.

Aplikacja umożliwia również użytkownikom zgłaszanie terenów historycznych, archeologicznych lub podwodnych, na których dobra kultury mogły zostać splądrowane lub utracone, poprzez rejestrowanie ich położenia geograficznego, szczegółowego opisu i zdjęć, które oddają warunki tych terenów.

ID-Art jest dostępny do pobrania na smartfonach w sklepach Apple i Google.

Wojciech Krupiński:

Rola Polskiej Straży Granicznej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.

Komenda Główna Straży Granicznej

Polska Straż Graniczna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją przeznaczoną do ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz do zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji. Straż Graniczna jest również formacją, która rozpoznaje, zapobiega i wykrywa przestępstwa oraz wykroczenia związane z nielegalnym przekraczaniem granicy oraz nielegalnym przewożeniem towarów przez granicę.

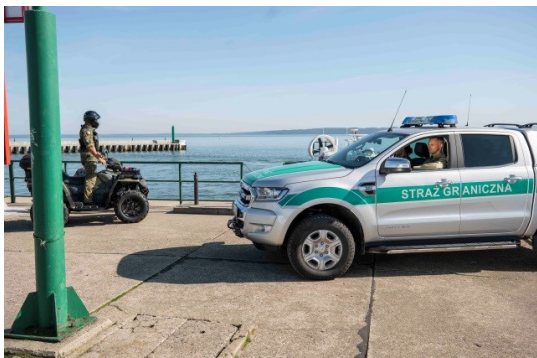
Dotyczy to również przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury. W ramach prezentacji zostaną przedstawione uprawnienia tej służby, które są wykorzystywane w ramach identyfikacji tego typu zjawisk przestępczych, z uwzględnieniem istniejących struktur organizacyjnych formacji. Przedstawiony zostanie również koordynacyjny tryb przepływu informacji pomiędzy jednostkami Straży Granicznej. W ramach stosowanej profilaktyki duży nacisk kładzie się na szkolenia uświadamiające skierowane do funkcjonariuszy Straży Granicznej, które organizowane są cyklicznie i mają szeroki zakres, co zostanie również zaprezentowane w oparciu o przykłady takich szkoleń.

Wojciech Krupiński:

Studium przypadków prób nielegalnego wywozu dóbr kultury, ujawnionych przez Polską Straż Graniczną.

Komenda Główna Straży Granicznej

Prezentacja przedstawia przypadki ujawnionych przez Straż Graniczną prób nielegalnego wywozu dóbr kultury z kraju, na przestrzeni ostatnich 15 lat. Zostaną przedstawione przypadki dotyczące prób nielegalnego wywozu zabytków w ramach granicy lądowej, morskiej, jak i przypadków ujawnionych w lotniczych przejściach granicznych.

Zaprezentowane zostanie zjawisko przemytu z uwzględnieniem skali w poszczególnych okresach oraz sposoby działania sprawców w zakresie nielegalnego wywozu dóbr kultury. W ramach przedmiotowej prezentacji zostaną również przedstawione przyczyny zmian skali ujawnianych przypadków i zmiany trendów przestępczych w zakresie przemytu w kontekście zmieniających się uwarunkowań organizacyjnych i prawnych.

Wojciech Krupiński:

Doświadczenia Straży Granicznej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.

Komenda Główna Straży Granicznej

Prezentacja przedstawia Polską Straż Graniczną i jej rolę w zakresie zwalczania przestępczości, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.

Zostaną przedstawione uprawnienia służby, które są wykorzystywane w ramach identyfikacji tego typu zjawisk przestępczych, z uwzględnieniem istniejących struktur organizacyjnych formacji. W ramach wystąpienia przedstawiony zostanie również koordynacyjny tryb przepływu informacji pomiędzy jednostkami Straży Granicznej i możliwości podejmowania działań kontrolnych. W kontekście tego rodzaju przestępczości duży nacisk kładzie się również na szkolenia uświadamiające skierowane do funkcjonariuszy Straży Granicznej, które organizowane są cyklicznie i mają szeroki zakres, co zostanie zaprezentowane w oparciu o przykłady takich szkoleń. W ramach prezentacji przedstawione zostaną również przypadki ujawnionych przez Straż Graniczną prób nielegalnego wywozu dóbr kultury z kraju, Zaprezentowane zostanie zjawisko przemytu z uwzględnieniem skali w poszczególnych okresach oraz sposoby działania sprawców.

Anna Skaldawska:

Rola Krajowej Administracji Skarbowej w zwalczaniu przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury.

Krajowa Administracja Skarbowa

Krajowa Administracja Skarbowa (KAS) dba o realizację dochodów z tytułu podatków, należności celnych, opłat i niepodatkowych należności budżetowych. Chroni interesy Skarbu Państwa i obszaru celnego Unii Europejskiej. Zapewnia obsługę i wsparcie podatników w prawidłowym wykonywaniu obowiązków podatkowych i celnych. W ramach swoich kompetencji, wynikających z przepisów prawa unijnego i krajowego, KAS zajmuje się także zagadnieniami związanymi z ochroną zdrowia i życia ludzi, ochroną gatunków zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem, ochroną środowiska naturalnego, konsumentów, praw własności intelektualnej oraz dóbr kultury.

Realizując zadania związane z ochroną dóbr kultury oraz z przeciwdziałaniem przestępczości przeciwko tym dobrom KAS współpracuje z instytucjami i organami krajowymi oraz międzynarodowymi. Organy KAS dokonują kontroli legalnego obrotu dobrami kultury, ale także walczą z ich przemytem. Prowadząc kontrole transgranicznego przemieszczenia dóbr kultury organy celno-skarbowe weryfikują je także pod kątem legalności pochodzenia. Wykorzystują do tego celu narzędzia i systemy krajowe oraz międzynarodowe. Są to między innymi: Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Katalog strat wojennych, Baza Interpolu i Aplikacja ID-ART, ICOM RED LISTS, Archeo System WCO.

W celu skutecznej realizacji tych zadań funkcjonariusze Służby Celno-Skarbowej uczestniczą w szkoleniach z zakresu regulacji prawnych dotyczących obrotu dobrami kultury, identyfikacji oraz z zasad postępowania z dobrami kultury. KAS uczestniczy też w międzynarodowych operacjach skierowanych przeciwko kradzieżom i nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.

dr Barbara Berska:

Ochrona dziedzictwa narodowego w działalności Archiwów Państwowych.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Zasób archiwów państwowych jest dokumentacyjnym świadectwem działalności państwa i narodu oraz jego instytucji, działających zarówno obecnie, jak i w przeszłości. Składają się na niego różnego rodzaju materiały: rękopisy, pieczęcie, mapy, maszynopisy, rysunki techniczne, druki, fotografie, filmy, nagrania dźwiękowe, dokumenty elektroniczne.

Kazimierz, król polski, zatwierdza prawa powzięte i uchwalone przez rajców krakowskich przeciw zbytkowi w czasie wesel i chrztów, porywaniu panien i przeciw powrotowi do miasta proskrybowanych
Dyplom pergaminowy wystawiony w Sandomierzu, 1336, 9 IX
Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 29/657/20

W trakcie zorganizowanego przez Archiwum Narodowe w Krakowie seminarium jego uczestnicy poznają podstawy prawne funkcjonowania sieci archiwów państwowych. Szczególnie ważnym punktem będzie omówienie wdrożonych procedur zabezpieczania zasobu na wypadek kradzieży. Po wprowadzeniu teoretycznym zaprezentowane zostaną przykłady materiałów archiwalnych z uwzględnieniem różnorodności nośników, na których zapisano informacje, jak też z uwagi na technikę ich wykonania. Dopełnieniem prezentacji będzie pokaz technik zabezpieczania i konserwacji archiwaliów w Pracowni Konserwacji i Zabezpieczania Zasobu.

(awers i rewers) - Pieczęć dwustronna, majestatyczna i państwowa króla Kazimierza Wielkiego, odcisnięta w naturalnym wosku, wisi na dwu sznurach jedwabnych, fioletowym i różowym przy dokumencie pergaminowym o sygn. 29/657/20

Archiwum Narodowe w Krakowie ma już ponad 140-letnią tradycję instytucjonalną. Zasób Archiwum, zajmujący więcej niż 25 kilometrów bieżących półek i obejmujący archiwalia od XII w. po współczesne, jest jednym z największych i najcenniejszych w kraju. Archiwum ma charakter otwarty i wciąż gromadzi materiały przekazywane przez instytucje państwowe, samorządowe, stowarzyszenia, urzędy stanu cywilnego, instytucje gospodarcze i osoby prywatne, głównie z terenu Małopolski.

prof. UAM dr hab. Wojciech Szafrński:

Działalność zorganizowanych grup przestępczych i terrorystycznych w ramach handlu dziełami sztuki. Od patologii na rynku sztuki do zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego i finansowanie działań grup przestępczych i terrorystycznych.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Z racji swojej specyfiki rynek dzieł sztuki stanowi doskonałe miejsce dla funkcjonowania przestępczości, czerpiącej korzyści finansowe przy coraz bardziej wymyślnych mechanizmach wykorzystujących międzynarodowy handel dziełami sztuki. Na rynku sztuki powstają pewne mity, takie jak chociażby: mit dualizmu (legalnego i nielegalnego rynku), mit wiary w prawo narodowe i *soft law* czy mit młodego rynku. W rzeczywistości słaba znajomość przez organy państwa w tym i organy ścigania mechanizmów występujących na rynku sztuki i powielanie owych mitów powodują umacnianie się na nim patologii jak i przestępczości m.in. korupcji, manipulacji cenami, legalizacji obiektów pochodzących z kradzieży, tzw. „czarnych aukcji”, artnappingu, zróżnicowania form prania pieniędzy przez rynek sztuki czy finansowania terroryzmu poprzez obrót dobrami kultury.

Obraz podziału rynku sztuki na legalny i nielegalny jest wielkim uproszczeniem, służącym bardziej jego ciemnej niż jasnej stronie. Istotna jest specyfika tego rynku w kontekście innych rynków przynoszących gigantyczne korzyści finansowe świata przestępczego, a więc porównać rynek sztuki do rynku broni, narkotyków czy handlu ludźmi.

Z tej perspektywy widać przewagę rynku sztuki nad pozostałymi w ośmiu obszarach:

1. Handel dziełami sztuki (pochodzącymi z nielegalnych źródeł) przynosi wysokie zyski przy stosunkowo niskim ryzyku, o wiele niższym niż w przypadku pozostałych rynków.
2. Istnieje niska elastyczność rynku sztuki, tym samym wzrost cen nie tłumi popytu, a dodatkowo ograniczona ilość dóbr kultury i brak możliwości produkcji (z wyjątkiem falsyfikatów) wpływa na poziom cen.
3. Istnieje legalny rynek sztuki, w przeciwieństwie do innych wskazanych rynków, i to o zdecydowanie niższym poziomie kontroli ze strony państwa. Dzieła sztuki/dobra kultury traktowane są jako dobra dodatnie, w przeciwieństwie do „towarów” będących przedmiotami obrotu na pozostałych rynkach.
4. Na rynku sztuki istnieją podmioty prywatne, które mogą legalnie, bez nadzoru państwa dokonywać transakcji, łatwiej tym samym wejść w rolę takich podmiotów organizacjom przestępczym. Na innych rynkach takich legalnych podmiotów brak, a jeżeli są, to są one silnie kontrolowane przez państwo; najczęściej są to podmioty z udziałem państwowym.
5. Na rynku tym funkcjonuje tak skomplikowany i złożony system instrumentów polityki karnej, że zamiast być to ich siłą, stało się to ich słabością (przykładem konwencja z Palermo). Co więcej, budowa ochrony międzynarodowej (w tzw. trzecim etapie) dopiero trwa.
6. Istnieje większe przyzwolenie uczestników legalnego rynku na „szare” działania wynikające z relatywizmu tegoż rynku, wyrażające się nie tylko w działaniach podmiotów będących efektem pogoni za inwestycyjnością, ale konkurowania o ważniejsze dobra kultury zarówno w łonie podmiotów prywatnych, jak i instytucji kultury (muzeów) czy samych państw.

7. Na rynku sztuki występuje całkowicie inna struktura i pojmowanie przestępczości zorganizowanej niż na pozostałych rynkach.

8. Dzieła sztuki/dobra kultury stanowią zabezpieczenie finansowe dla pozostałych wskazanych rynków. Sytuacja odwrotna praktycznie nie występuje, co jest związane z samym charakterem tych przedmiotów; takie dobra kultury zasadniczo zawsze zyskują, a nie tracą na wartości.

W toku wykładu omówione zostaną zjawiska związane z funkcjonowaniem:

a) zorganizowanych grup przestępczych na rynku sztuki dokonujących zróżnicowanych działań kwalifikowanych jako m.in. fałszerstwa dóbr kultury i obrót nimi, kradzieże dóbr kultury i sposoby wprowadzania ich ponownie do obrotu, korupcja z wykorzystaniem rynku sztuki, tworzenie piramid finansowych, fałszowanie danych oraz wytwarzanie fałszywych analiz rynku sztuki czy jego segmentów. Podane zostaną przykłady sposobów działań takich grup wraz z case study.

Fot. 1 Falszyfikat obrazu Jacka Malczewskiego, będący przedmiotem zjawiska na rynku sztuki nazywanego „kołowym obrotem fałszyfkami”

b) grup terrorystycznych, które z jednej strony pozyskują finansowanie poprzez udział w obrocie dobrami kultury środki finansowe na swoją działalność (tu w szczególności pranie pieniędzy), z drugiej prowadzą działania zmierzające do niszczenia dziedzictwa kulturowego albo pozornego ich niszczenia, a w rzeczywistości nielegalnego handlu. Podane zostaną przykłady sposobów działań takich grup wraz z case study pochodzących z różnych części świata m.in. z Afganistanu, Syrii czy Mali.

Fot. 2 Niszczenie przez bojowników tzw. Państwa Islamskiego obiektów w Muzeum w Mosulu

Wojciech Szafrński - doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Biegły ad hoc w zakresie wycen dzieł sztuki, rzeczoznawca Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie ocen i wycen zabytków. Doradca ds. rynku sztuki w Programach Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ekspert w zakresie

obrotu dziełami sztuki, zajmujący się zagadnieniami prawno-ekonomicznymi rynku sztuki i przestępczością i patologiami w obrocie dobrami kultury. Członek Komisji Nabytków Muzeum Narodowego w Krakowie, Zamku Królewskiego na Wawelu, Członek Team UNESCO Chair on Cultural Property Law (UO).

Elżbieta Cajzer:

Zbiory historyczne Muzeum Auschwitz obiekty muzealne - dowody zbrodni problematyka, postępowania karno-sądowe, ochrona prawna.

Państwowe Muzeum Auschwitz – Birkenau

Państwowe Muzeum Auschwitz - Birkenau stanowi w dzisiejszych czasach obowiązkowy punkt na mapie turystycznej świata. Wpisane na listę UNESCO wraz z całym terenem oraz infrastrukturą historyczną, jest jednym z najlepiej zachowanych byłych niemieckich nazistowskich obozów pracy i zagłady.

Miejsce Pamięci, a równocześnie państwowa instytucja kultury podlegająca ochronie prawnej, posiadająca kilkaset tysięcy oryginalnych przedmiotów historycznych, kilometry archiwaliów, budynki, ogrodzenia, drogi, miejsce - symbol tragedii milionów ofiar. Niestety, duża liczba zwiedzających, a także duży teren, około 122 ha, generuje również ogromne ryzyko związane z przestępstwami, wykroczeniami, dewastacją.

Fot. Zbiory PMAB

Fot. Elżbieta Cajzer

Ochrona prawna w postaci przepisów ujętych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawie o muzeach, status dobra kultury, nie gwarantuje pełnego bezpieczeństwa pozostałościom poobozowym. Najlepszy system zabezpieczeń, monitoring, dozór fizyczny, reglamentowane, imienne wejściówki, nie zapewnią wyeliminowania wszelkich ryzyk. Istotne, a najważniejsze staje się uświadamianie czym jest dzisiejsze Auschwitz, jak ważny jest autentyczny kontekst tego miejsca, jakie obiekty się tu znajdują i jakie mogą być konsekwencje nie przestrzeganie zasad ujętych w regulaminie zwiedzania.

Muzeum Auschwitz, to nie tylko atrakcja turystyczna, to przede wszystkim Miejsce Pamięci, Cmentarz i obszar zabytkowy, nie można bezkarnie ingerować w jego przestrzeń, gromadzić pamiątek znalezionych podczas zwiedzania, zaznaczać swojej obecności podpisami na oryginalnych strukturach, manifestować publicznie swoich przekonań politycznych itd. Szereg zachowań prezentowanych przez zwiedzających oparty jest na braku podstawowej wiedzy, świadomości miejsca i konsekwencji nieodpowiednich postaw. Oczywiście są też działania celowe, skierowane przeciwko zabytkom, ale są to sytuacje wyjątkowe i rzadkie.

Ostatnie lata, dość jednoznacznie pokazują że duża liczba zwiedzających przekłada się na ilości incydentów, o których co jakiś czas możemy czytać w prasie: niszczenie, dewastacje ścian baraków, wynoszenie przedmiotów, kawałki drutu kolczastego w walizkach, zabezpieczane na lotnisku w Balicach, nielegalne próby poszukiwań zabytków na terenie, niestosowne gesty podczas zwiedzania, wszystko to co ma bezpośredni związek z terenem byłego obozu. Poza powyższymi przykładami jest jeszcze inna kwestia, bardziej dotycząca pracy muzealników, a mianowicie przestępstwa i wykroczenia, które mają miejsce w sieci: nielegalne aukcje przedmiotów z okresu holocaustu, ogromna ilość oferowanych do sprzedaży kopi, falsyfikatów lepszej lub gorszej jakości obiektów zarówno związanych z ofiarami obozów jak i coraz częściej z ideologią faszystowską, neonazizmem. Jak się poruszać w tak delikatnej tematyce? Na co zwracać uwagę? Kiedy i jak reagować? Próba poszukiwań odpowiedzi na te pytania jest kluczem do wypracowania właściwych rozwiązań.

Fot. Elżbieta Cajzer

Fot. Elżbieta Cajzer

Jacek Kukuczka:

Przestępczość przeciwko dobrom kultury z obszarów pozaeuropejskich. Dylematy i wyzwania. Refleksja etnografa.

Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie

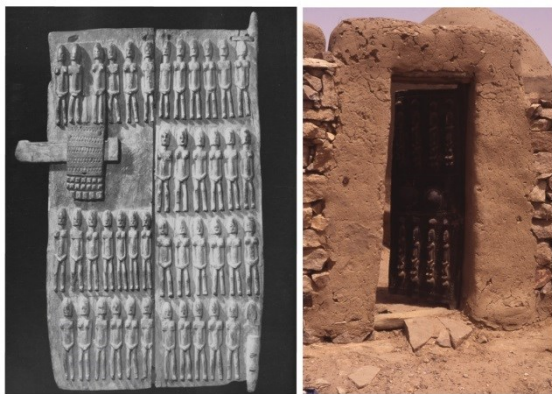
Muzea, ale także kolekcje prywatne gromadzą i zachowują dziedzictwo kulturowe, zarówno własne jak i obce, pochodzące z odległych, pozaeuropejskich kultur i społeczności. Zwłaszcza dynamicznie rozwijająca się sieć kolekcji prywatnych, wpływa na rosnący popyt na dzieła sztuki i rękodzieła kultur ludowych i pozaeuropejskich.. Wśród sprowadzanych z odległych krajów obiektów, znajdują się nie przedmioty unikatowe, będące częścią dziedzictwa podlegającemu ochronie prawnej lub zwyczajowej.

kolekcja zatrzymana w porcie lotniczym w Krakowie -Balicach _ fot. Jacek Kukuczka

Różnorodność dóbr kultury z obszaru pozaeuropejskiego stwarza ogromne wyzwanie dla etnografów, archeologów, historyków sztuki a także samych instytucji – muzeów i galerii, które je gromadzą. Wyzwanie to staje się jeszcze większe w kontekście przestępczości przeciwko dobrom kultury. Wielość kultur i tradycji, odmienne od europejskiej taksonomie i typologie, uniemożliwiają stworzenie „katalogu” dóbr jednoznacznie objętych zakazem obrotu (wwozu) na teren UE jak i RP. Innymi słowy, nie istnieje Konwencja Waszyngtońska dla etnograficznych dóbr kultury. Jednak praktyka, zarówno muzealna jak i związana z przestępczością przeciwko dobrom kultury, wymusza okoliczności współdziałania pomiędzy środowiskiem muzealnym (etnograficznym) a służbami czuwającymi nad legalnością obrotu dobrami kultury. Aby przebiegała ona z pożytkiem dla obydwu stron, konieczne jest nakreślenie ram współpracy oraz katalogu wyzwań, które dotyczą przeciwdziałania przestępczości w obrocie dóbr kultury. Poniżej zostało wyszczególnionych kilka istotnych wyzwań/pytań, na które warto zwrócić uwagę w kontekście efektywnej współpracy:

Jak identyfikować zagrożone dobra kultur pozaeuropejskich? Co definiuje ich kulturową i materialną wartość? Na co zwracać uwagę? I wreszcie, co może być działaniem na szkodę tych dóbr kultury?

utracone dziedzictwo kulturowe - drzwi domu Dogonów w Mali, obiekt (L) , w naturalnym środowisku (P) _ fot. Jacek Kukuczka

Na te pytania nakierowane będzie wystąpienie i przygotowana prezentacja. Zaprezentowane zostaną najważniejsze kryteria i cechy identyfikacyjne, które decydują o wartości wybranych dóbr kultury, głównie na przykładzie obiektów z Afryki Subsaharyjskiej. Zwrócona zostanie uwaga na fakt wartości i znaczenia przedmiotów codziennego użytku, elementów wystroju, detali rzeźbiarskich, etc., które posiadać mogą wartość unikatowego dziedzictwa.

Wreszcie, bazując na muzealnym oświadczeniu i etnograficznej praktyce badawczej, zaprezentowany zostanie zestaw zagadnień – porad dla służb przeciwdziałających przestępczości w obszarze dóbr kultury. Zaproponowane kryteria – nawet w ujęciu bardzo ogólnym – pozwolić mogą na wypracowanie praktyk służących zapobieganiu przestępczości przeciwko dobrom kultury, szczególnie tym pochodzącym spoza europejskiego obszaru kulturowego.

zwrot naczyń Aborygenów Bardi Jawi z Chicago, USA. Australia, AIATSIS - Return of Cultural Heritage

Mariusz Wiśniewski:

Poszukiwanie utraconych dóbr kultury: podstawy i ramy prawne działań Departamentu Restytucji Dóbr Kultury Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Departament Restytucji Dóbr Kultury
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Polska była krajem, który w czasie II wojny światowej – zarówno na skutek działań militarnych, jak i planowej grabieży – utracił najwięcej dóbr kultury. Za polskie straty wojenne uznaje się ruchome dobra kultury utracone w wyniku II wojny światowej z terenu Polski w granicach po 1945 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego nieustannie podejmuje działania, by utracone dzieła sztuki odnaleźć i przywrócić macierzystym zbiorom.

Zadania związane z poszukiwaniem i odzyskiwaniem utraconych dóbr kultury powierzono Departamentowi Restytucji Dóbr Kultury. Jest to zespół, którego umiejętności, doświadczenie i wiedza pozwalają na eksplorowanie dwóch niezwykle ważnych dla polskiego dziedzictwa kulturowego obszarów: problematyki strat wojennych, a także kwestii związanych z dobrami kultury utraconymi wspólnie.

Realia codziennej pracy w tym zakresie to przede wszystkim weryfikacja krajowego oraz zagranicznego rynku dzieł sztuki, badania archiwalne oraz proweniencyjne, a także niełatwe negocjacje wymagające dużej dyplomacji i dyskrecji.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego gromadzi informacje o utraconych dziełach sztuki, które są podstawą prowadzonych poszukiwań i działań restytucyjnych. Obecnie resort kultury prowadzi ponad 80 postępowań restytucyjnych w kilkunastu państwach na świecie, m.in. na terenie Niemiec, Wielkiej Brytanii, Austrii, Stanów Zjednoczonych czy Japonii. Nieustannie podejmowane są działania, by utracone dzieła sztuki odnaleźć i przywrócić je macierzystym zbiorom. Od 2016 r. dzięki działalności Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego udało się odzyskać ponad 500 pojedynczych dzieł sztuki, w tym między innymi obrazy, grafiki, rękopisy i starodruki, archiwalia, zabytek archeologiczny, przedmioty rzemiosła artystycznego i etnografiki. Kluczem do zakończonego sukcesem procesu restytucji jest łączenie różnych metod negocjacyjnych, wykorzystywanie szeregu narzędzi prawnych i pozaprawnych oraz ciągłe poszukiwanie nowych metod odzyskiwania utraconych dóbr kultury.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi elektroniczną bazę strat wojennych. To jedyny ogólnopolski rejestr dóbr kultury utraconych w wyniku II wojny światowej pochodzących z terytorium Polski po 1945 r. Gromadzone są w niej możliwie jak najpełniejsze informacje na temat zagrabionych obiektów kultury. Baza stanowi zbiór otwarty – do chwili obecnej wpisano do niej ponad 64 000 rekordy. Stratę wojenną może zgłosić każdy, kto posiada o niej jakąkolwiek wiedzę. Baza jest stale uzupełniana dzięki prowadzeniu kwerend archiwalnych, z których pozyskiwana jest wiedza o kolejnych utraconych obiektach.

Z kolei prowadzony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem jest jedyną w Polsce bazą danych gromadzącą informacje o poszukiwanych stratach z kolekcji muzealnych, kościelnych i prywatnych powstałych w wyniku współczesnych kradzieży. Wykaz umożliwia sprawdzenie, czy obiekt nie jest poszukiwany jak skradziony lub nielegalnie wywieziony.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ściśle współpracuje z polską Policją, prokuraturą, Strażą Graniczną, Krajową Administracją Skarbową oraz służbami śledczymi innych państw. Działania podejmowane przez pracowników resortu kultury z krajowymi i zagranicznymi organami ścigania umożliwiły odnalezienie wielu utraconych dzieł sztuki.

Sprawy grabieży nie ulegają przedawnieniu nie tylko w wymiarze etycznym i moralnym, ale również w sferze prawa międzynarodowego, a restytucja to proces ciągły i nieskończony, dlatego wszelki zwrot utraconych dóbr kultury powinien zmierzać do wypracowania sprawiedliwych rozwiązań, skutkujących przywróceniem stanu pierwotnego, tj. zwrotem dzieła sztuki.

Elżbieta Zygiert:

Rola badań proveniencyjnych. Przykłady analiz konserwatorskich i procedur w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Muzeum Narodowe w Krakowie

Prowadzone współcześnie w muzeach badania proveniencyjne obejmują interdyscyplinarne analizy z zakresu archiwistyki, historii sztuki i konserwacji. Są nakierunkowane na poszukiwanie i weryfikowanie informacji o pochodzeniu i losach dzieła (łac. *provenientia* – pochodzenie). Mają też na celu potwierdzenie, bądź ustalenie własności analizowanego przedmiotu. W szerszym kontekście weryfikacja proveniencji posiada aspekt wymierny – odzyskanie lub utratę dzieła, dlatego równoległe z badaniami nad pochodzeniem wdrażane są procedury związane z ruchem obiektów i ich ewidencją. W Muzeum Narodowym w Krakowie takie postępowanie stosowano od załóżka powstania kolekcji. Na potrzeby potwierdzenia autentyczności dzieła wykonywano ekspertyzy, archiwizowano notatki, tworzono swoiste rejestry, które dzisiaj stanowią cenne źródło informacji i przyczynek do badań naukowych. Obecnie w instytucjach muzealnych obligatoryjnie stosowane są procedury i badania, które pozwalają na wielotorową archiwizację danych i ochronę gromadzonych dzieł. Potrzeba tego typu praktyk wynika z obowiązku statutowego Instytucji oraz z ogólnych aktów prawnych¹. Z chwilą przyjęcia do zbiorów, każdy obiekt podlega zinwentaryzowaniu – wpisaniu do Księgi Inwentarzowej, ze skutkiem naniesienia numeru na obiekcie, jako oznaczenia własnościowego. W ten sposób na przedmiocie pozostaje trwały ślad, na podstawie którego możemy dokonać szybkiej identyfikacji. Zdarza się, że numery inwentarzowe są zmieniane, ale nigdy się ich nie usuwa. Dokumentuje to załączona przykładowa fotografia. Wszelkie znakowanie dzieł odbywa się w oparciu o ustalone zasady – taki dokument stanowi Instrukcja znakowania muzealiów w Muzeum Narodowym w Krakowie. Ponadto obiekt muzealny musi być sfotografowany. Dla przedmiotów nie posiadających statusu dzieła muzealnego prowadzona jest ewidencja pomocnicza.

W odniesieniu do dawnych oznaczeń nierzadko na muzealiach spotykamy historyczne informacje – napisy bezpośrednio na płótnie lub krośnie oraz pieczęcie, czy też nalepki nanoszone w związku z dyslokacją dzieła, jego udostępnianiem, wypożyczeniem na wystawy. Innym, ważnym źródłem informacji, pomocnym w określeniu proveniencji są oznaczenia warsztatowe – np. odbite farbą stemple na płótnie lub nalepki firm oferujące podobrazia malarskie. Są one szczególnie istotne dla analiz potwierdzających autentyczność zabytku. Szerszej weryfikacji służą interdyscyplinarne badania konserwatorskie w zakresie technologii i techniki obiektu. Podstawowy pakiet stanowią analizy zdjęć w ultrafiolecie, podczerwieni, rentgenogramy oraz makrofotografie w świetle widzialnym. Analizy uzupełniają nieinwazyjne metody badawcze warstw malarskich i zapraw z wykorzystaniem fluorescencji rentgenowskiej XRF². Uzyskane wyniki stanowią bazę wiedzy dotyczącą warsztatu artysty, jego kodu twórczego.

Niezwykle pomocna w badaniach proveniencyjnych jest możliwość korzystania z publikowanych katalogów wystaw, katalogów aukcyjnych oraz cyfrowych zasobów muzealnych, fotograficzny i archiwów bibliotecznych³.

¹ Kodeks etyki ICOM dla Muzeów; Ustawa o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. (Dz.U. 1997 nr 5 poz. 24),

² Badania prowadzone są w Laboratorium Analiz i Nieinwazyjnych Badań Obiektów Zabytkowych (LANBOZ)

³ W Muzeum Narodowym w Krakowie stosowany jest wewnętrzny cyfrowy program bazy danych Muza. Szeroko dostępne są zbiory cyfrowe <https://zbiory.mnk.pl/pl/strona-glowna>

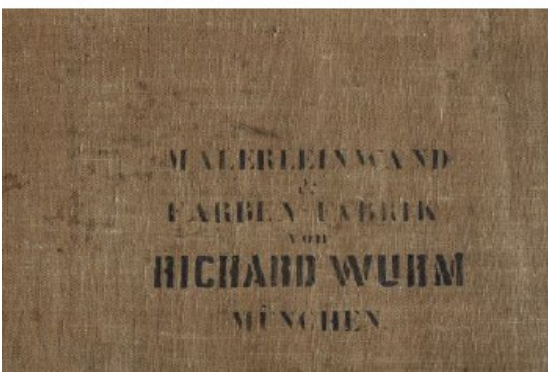
Dzięki zintensyfikowaniu tego typu badań w ciągu ostatnich 20 lat oraz stosowaniu właściwych procedur wiele dzieł odnaleziono i zidentyfikowano. Na przykład w 2017 r. został odnaleziony przez krakowską policję i przekazany do Muzeum Narodowego w Krakowie obraz Maksymiliana Gierymskiego *Zima w małym miasteczku* uznawany za stratę wojenną.

Odwrocie obrazu J. Szermentowskiego *Sosny*, ok.1870, Muzeum Narodowe w Krakowie, fot. Elżbieta Zygier

Fragment odwrocia obrazu A. Grabowskiego, *Portret Józefa Szujskiego*, 1885. Muzeum Narodowe w Krakowie. Widoczne oznaczenia własnościowe, fot. Elżbieta Zygier

Stempel na płótnie obrazu M. Gierymskiego *Zima w małym miasteczku*, 1872, tzw. oznaczenie warsztatowe producenta płócien, fot. Elżbieta Zygier

Marcin Sabaciński:

Zwalczanie nielegalnych wykopalisk i nielegalnego obrotu zabytkami archeologicznymi, współpraca policji i instytucji kultury.

Narodowy Instytut Dziedzictwa

Narodowy Instytut Dziedzictwa (w skrócie NID) to instytucja kultury, której organizatorem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. NID jest bezpośrednim spadkobiercą i kontynuatorem misji wszystkich centralnych instytucji państwowych powoływanych w celu ochrony dziedzictwa. Wyznacza i upowszechnia standardy ochrony i konserwacji zabytków, edukuje w zakresie zasad ochrony zabytków i ich wartości a także gromadzi i upowszechnia wiedzę o zabytkach.

Skarb – epoka brązu

Wykrywacz – moneta

Eksperti zatrudnieni w instytucie wydają opinie dotyczące działań przy zabytkach. NID stanowi głównej zaplecze merytoryczne instytucji państwowych, w szczególności tych ustawowo odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa. Od ponad 15 lat NID ściśle współpracuje z Policją, Strażą Graniczną i Służbą Celno-Skarbową w zwalczaniu i zapobieganiu przestępczości przeciwko zabytkom. Szczególną uwagę w tej współpracy poświęcono problematyce zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu archeologicznemu, która stała się specjalnością Instytutu. W trakcie wystąpienia zostaną przedstawione zasady współpracy NID ze służbami mundurowymi, zarówno pod względem formalnym jak i praktycznym, podstawowe obszary wspólnego działania ze szczególnym uwzględnieniem internetowego obrotu znaleziskami, wspólne inicjatywy jak szkolenia i działania prewencyjne. Zaprezentowana zostanie specyfika przestępczości przeciwko zabytkom archeologicznym, a także możliwości jakie daje uczestnictwo wyspecjalizowanych instytucji kultury w procesie zapobiegania i zwalczania tego typu przestępstw.

Iwona Pomian:

Aktualny stan wiedzy o zagrożeniach dla podwodnego dziedzictwa kulturowego w obszarach morskich.

Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku

W 18 sierpnia 2021 r. weszła w Polsce w życie ratyfikowana w 2020 r. Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2001 r.) Zapisy konwencji wskazują jednoznacznie główny cel, którym zgodnie z art. 2 ust. 1 jest „zapewnienie i zwiększenie ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego”, aby „zachowywać” je dla dobra ludzkości”.

wrak z 19 w.

aquamailia

Zgodnie z art. 1 ust. 1 (a) za podwodne dziedzictwo kulturowe konwencja uznaje „wszelkie ślady egzystencji ludzkiej mające charakter kulturowy, historyczny lub archeologiczny, które pozostawały lub pozostają całkowicie lub częściowo pod wodą, okresowo lub stale, przez co najmniej 100 lat, w tym: (i) stanowiska, budowle, obiekty, artefakty oraz szczątki ludzkie, wraz z ich kontekstem archeologicznym i przyrodniczym; (ii) statki, samoloty oraz inne pojazdy lub ich części, ładunek lub inna zawartość, wraz z ich kontekstem archeologicznym i przyrodniczym; oraz (iii) przedmioty o charakterze prehistorycznym”.

W prezentacji przedstawione będą rodzaje zabytków odkrywanych na dnie Morza Bałtyckiego a także wpływ środowiska naturalnego na stan ich zachowania. Następnie przedstawione zostaną przykłady wykrytych zniszczeń oraz sposoby współpracy poszczególnych służb i instytucji zmierzających do ich wykrywania i zapobiegania. Podane zostaną również przykłady rozwiązań stosowanych przez inne kraje bałtyckie.

Wydział do walki z Przestępczością Gospodarczą Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie

Według opinii społecznej przestępstwa przeciwko dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu są mniej istotne i mniej szkodliwie społecznie niż inne formy przestępczości transgranicznej, np. handel ludźmi, bronią czy narkotykami. Wbrew pozorom są one jednym z najbardziej dochodowych procederów przestępczych.

Kluczowymi aktami prawa międzynarodowego poświęconymi niniejszej problematyce są: Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (kryminologiczne pojęcie przestępstw „UNESCO”) oraz Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (kryminologiczne pojęcie przestępstw „CITES”). W literaturze przyjmuje się, że w zakresie pojęcia „dobra kultury” wchodzi zarówno zabytki, czyli przedmioty mające znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe, jak dzieła sztuki niestanowiące zabytków. Okazami CITES chronionymi przez konwencję waszyngtońską są natomiast gatunki bezpośrednio lub pośrednio zagrożone wyginięciem wymienione w trzech załącznikach do konwencji.

Ochrona zagrożonych gatunków roślinnych i zwierzęcych poprzez regulację handlu nimi jest jednym z istotnych kierunków międzynarodowej ochrony przyrody. Jest to zagadnienie niezwykle od strony prawnej skomplikowane dlatego, że zbiegają się w nim trojakiemu rodzaju przepisy: międzynarodowe, wspólnotowe i krajowe, a relacje między nimi są złożone. Punktem wyjścia jest niewątpliwie Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, CITES.

Konwencja o Międzynarodowym Handlu Dzikimi Zwierzętami i Roślinami Gatunków Zagrożonych Wyginięciem od ponad 40 lat stanowi jeden z najważniejszych międzynarodowych aktów prawnych odnoszących się do ochrony gatunkowej. Obecnie jej stronami jest 183 państwa, w tym wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. Została ustanowiona w celu utrzymania międzynarodowego handlu dzikimi zwierzętami i roślinami na poziomie, który nie będzie stanowił zagrożenia dla ich występowania w środowisku naturalnym. Konwencja Waszyngtońska reglamentuje handel ponad 34.000 gatunków fauny i flory i jest aktem prawa międzynarodowego publicznego. Mechanizm jej działania polega na poddaniu międzynarodowego obrotu dzikimi gatunkami odpowiedniej kontroli. System takiej kontroli przewiduje, że import i eksport gatunków objętych Konwencją możliwy jest jedynie po uzyskaniu odpowiednich zezwoleń lub świadectw. Każde z Państw - Stron Konwencji zobowiązane zostało do wyznaczenia organów administracyjnych **jest minister właściwy do spraw środowiska** odpowiedzialnych za wydawanie zezwoleń i świadectw oraz organów naukowych **Państwowa Rada Ochrony Przyrody** pełniących funkcje opiniodawczo - doradcze. Konwencja szczegółowo reguluje procedury wydawania zezwoleń i świadectw oraz wskazuje odstępstwa od tych reguł.

Wspólnota Europejska nie jest stroną Konwencji Waszyngtońskiej, ale wprowadziła na swoim terytorium jej stosowanie rozporządzeniem Rady (EWG) nr 3626/82, które zostało z dniem 1 czerwca 1997 r. uchylone i zastąpione rozporządzeniem Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. o ochronie gatunków wolno żyjących zwierząt i dziko rosnących roślin poprzez regulowanie handlu nimi. To rozporządzenie wraz z kilkunastoma aktami wykonawczymi i związkowymi tworzy trzon prawa wspólnotowego, które zapewnia gatunkom roślinnym i zwierzęcym dalej idącą i intensywniejszą ochronę niż Konwencja Waszyngtońska.

Do tego dochodzą przepisy prawa wewnętrznego. Polski stan prawny reguluje problematykę CITES Ustawą o Ochronie Przyrody z dnia 14.04.2004r. Artykuł 61 Ustawy określa warunki przewozu przez granicę państwa roślin i zwierząt należących do gatunków, podlegających ograniczeniom na podstawie przepisów prawa UE, a także ich rozpoznawalnych części i produktów pochodnych, natomiast artykuł 128 Ustawy określa system odpowiedzialności karnej.

Przepisy prawa wewnętrznego których należyte ujęcie i praktyczne stosowanie jest kwestią niesłychanie złożoną, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę, że przepisy krajowe nie tylko nie muszą, ale i nie mogą powtarzać rozporządzeń wspólnotowych, które w państwach członkowskich Unii Europejskiej obowiązują bezpośrednio. Przepisy wewnątrzpaństwowe mogą jedynie regulować takie zagadnienia, jak m.in. kwestie organizacyjne i sankcje za naruszenie przepisów wspólnotowych. Znalezienie sensownego i nadającego się do praktycznego stosowania rozwiązania jest ważnym zadaniem stojącym przed każdym państwem członkowskim Unii Europejskiej.

Definicję „okazu przetworzonego” przedstawiono w art. 2 lit. w) rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97

przetworzone okazy pozyskane ponad 50 lat wcześniej «oznaczają okazy, które zostały w znaczący sposób zmienione w stosunku do ich naturalnego, pierwotnego stanu, w celu wytworzenia biżuterii, ozdoby, dzieła sztuki, przedmiotu użytkowego lub instrumentu muzycznego ponad 50 lat przed wejściem w życie niniejszego rozporządzenia (3) i które, zdaniem organu administracyjnego państwa członkowskiego, którego to dotyczy, zostały pozyskane w takim stanie. Okazy takie są uważane za przetworzone tylko wtedy, gdy wyraźnie należą do jednej z wyżej wymienionych kategorii i w żadnym stopniu nie wymagają dalszego kształtowania, obróbki rzemieślniczej lub przetwarzania, aby mogły służyć celom, do których są przeznaczone”.

Okazy, które można zaliczyć do kategorii okazów przetworzonych, określa się potocznie mianem „antyków”.

Definicję tę można rozbić na następujące kryteria, z których wszystkie należy poddać ocenie:

przedmiot został wyprodukowany/przetworzony przed dniem 3 marca 1947 r.,

przedmiot został w znaczący sposób zmieniony w stosunku do jego naturalnego stanu, przedmiot można wyraźnie przypisać do jednej z następujących kategorii: biżuteria, ozdoby, dzieła sztuki, przedmioty użytkowe, instrumenty muzyczne i nie wymaga dalszego kształtowania, obróbki rzemieślniczej lub przetwarzania, aby mógł służyć celom, do których jest przeznaczony, organ administracyjny zainteresowanego państwa członkowskiego ma pewność, że przedmiot został pozyskany w takim stanie

Problematyka międzynarodowego handlu zagrożonymi gatunkami fauny i flory jest ze względu na swój zakres i znaczenie jednym z najważniejszych problemów w ochronie środowiska, zwłaszcza ochrony różnorodności biologicznej.

Podłoża przemytu gatunków CITES

- Rzadkość występowania (endemity) i ograniczone zasoby
- Znaczna różnica cen oraz czynnik handlowy
- Wzrastający ruch turystyczny
- Łatwość pozyskania
- Mała skuteczność kontroli granicznych
- Poczucie bezkarności sprawców przemytu
- Łatwość ukrycia przemycanych okazów
- Brak świadomości odpowiednich służb zagrożenia przestępczością CITES
- Brak społecznej świadomości na temat CITES oraz karalności za łamanie przepisów prawa

Fenomenologia przestępczości CITES

- Skala przestępczości → poniżej 1% ogółu przestępstw, 10-20 mld dolarów rocznie
- Dynamika przestępczości → stabilna (UWAGA sezonowość!)
- Struktura przestępczości → fauna/flora, przemyt/nielegalny handel
- Geografia przestępczości → granice, rynek krajowy, cyberhandel
- Narodowość/obywatelstwo sprawców

Przykłady najczęściej przemycanych okazów CITES

- Żywe zwierzęta domowe
- Żywe rośliny (Cactaceae spp., Agave spp.)
- Kawior (Acipenseriformes spp.)
- Węgorz europejski (*Anguilla anguilla*)
- Pijawki lekarskie (*Hirudo medicinalis*)
- Koralowce i muszle (*Scleractinia* spp., *Milleporidae* spp., *Tridacnidae* spp., *Strombus gigas*)
- Kość słoniowa (*Elephantidae* spp.)
- Okazy taksydermii (*Pythonidae* spp., *Crocodylia* spp., *Varanus* spp., *Pangolin* spp., *Canis lupus*, *Lutra lutra*, *Ursus arctos*)
- Drewno egzotyczne (*Dalbergia latifolia*)
- Wyroby ze skór
- Tradycyjna Medycyna Azjatycka – (*Hippocampus coronatus*, *Hirudo medicinalis*, *Ursidae* spp., *Moschus* spp., *Hoodia* spp.)

Modus operandi sprawców nielegalnego handlu

- Handel gatunkami zabronionymi przez Konwencję Waszyngtońską
- Fałszowanie dokumentacji dotyczącej pochodzenia gatunków
- Handel gatunkami innymi niż opisane w zezwoleniu
- Handel większą ilością okazów niż opisane w zezwoleniu
- Deklarowanie innego pochodzenia gatunków niż w zezwoleniu
- Zmiana wyglądu zwierząt lub roślin
- Deklarowanie, że sprzedawane gatunki są tylko podobne do gatunków chronionych

Przykładowe sankcje karne

- **Polska** – kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat
- **Niemcy** – za wykroczenia CITES grzywna od 10.000 do 50.000 EUR, za przestępstwa CITES pozbawienie wolności do 5 lat
- **Słowacja** – za wykroczenia CITES grzywna od 80 do 16.600 EUR, za przestępstwa CITES od 1.500 do 33.000 EUR
- **Globalnie** – grzywna (16), grzywna + pozbawienie wolności (99), pozbawienie wolności (3)
- **Nie surowość kary, ale jej nieuchronność** powstrzymują przed przestępstwem (Cesare Beccaria)

Współpraca organów ścigania

- Organy krajowe
- Współpraca międzynarodowa